

שולחנו של אדם ושולחנו של מקום

הרב אורן דובדבני

היחס בין שלמי חגיגה לבין עולת ראייה

ראשי פרקים:

- א. פתיחה
- ב. שלמי חגיגה מן העוף
- ג. שלמי חגיגה יוצרים חלות שם חג על היום
- ד. תשלומי חגיגה בשאר הימים
- ה. אופייה של עולת ראייה ביחס לשלמי חגיגה
- ו. סיכום

פתיחה

שלש מצות עשה נצטוו ישראל בכל רגל משלש רגלים ואלו הן: הראייה שנאמר "ראה כל זכורך", והחגיגה שנאמר 'תחוג לה' אלהיך', והשמחה שנאמר 'שמחת בחגך'...

(רמב"ם הלכות קרבן חגיגה פ"א ה"א)

כך פותח הרמב"ם את הלכות חגיגה. הוא כורך בכריכה אחת את כל מצוות הרגל ורואה בהן מערכת אחת שדרכה חווה האדם את מצוות העלייה לרגל והמפגש עם הקב"ה במועד.

במצוות חגיגה בפרט, ובשלוש המצוות האלו בכלל, מתנקזות לפונדק אחד שלוש הקדושות הבסיסיות בעולמנו: קדושת המקום הבאה לידי ביטוי במקדש, קדושת הזמן הבאה לידי ביטוי ביום טוב וקדושתו של אדם מישראל העולה לרגל ומביא קרבנות לפני השם. והנה, אף על פי שאת מצוות השמחה ברגל ניתן לראות ולהבין כנפרדת

במידת מה משתי המצוות הראשונות¹, הרי שמכל מקום, בשורשן קשורות שלוש מצוות אלו קשר של ממש למקדש ולעובדים בו.

במאמר זה אנסה לברר מעט את היחס בין קרבן חגיגה לעולת ראייה, בעיקר לאור דרכו של הרמב"ם, ומתוך כך יתבררו מספר יסודות בהבנת מהותו ואופיו של קרבן חגיגה בכלל.

שלמי חגיגה מן העוף

החילוק הבסיסי והראשוני שמחלק הרמב"ם בין עולת ראייה לבין שלמי חגיגה, נוגע לשאלה מה מקריבים. וזו לשון הרמב"ם:

הראייה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה... החגיגה האמורה בתורה היא שיקריב שלמים ביום טוב הראשון של חג בבואו להראות והדבר ידוע שאין השלמים באים אלא מן הבהמה.

(הלכות קורבן חגיגה שם)

בעוד שעולת ראייה באה בין מן העוף ובין מן הבהמה, הרי שלדעת הרמב"ם, קרבן חגיגה, בהיותו שלמים, אינו בא אלא מן הבהמה.

בבואנו לחפש מקור לדברי הרמב"ם, הרי שמיידי נגלה כי נתקלים אנו בקושי. דבריו אלו של הרמב"ם עומדים לכאורה בסתירה לנאמר בברייתא בבבלי חגיגה (ז, א):

ולא יראו פני ריקם - בזבחים (רש"י: בזבחים - צריך להביא קרבן בהמה הזבוחים בסכין, ולא עולת העוף שהיא נמלקת), אתה אומר בזבחים או אינו אלא בעופות ומנחות? ודין הוא: נאמרה חגיגה להדיוט ונאמרה ראייה לגבוה, מה חגיגה האמורה להדיוט - זבחים, אף ראייה האמורה לגבוה - זבחים, ומה הן זבחים - עולות. אתה אומר עולות, או אינו אלא שלמים? ודין הוא: נאמרה חגיגה להדיוט, ונאמרה ראייה לגבוה, מה חגיגה האמורה להדיוט - בראוי לו, אף ראייה האמורה לגבוה - בראוי לו. וכן בדין, שלא יהא שולחן מלא ושולחן רבך ריקם!

מדברי חז"ל בברייתא עולה, כי גם החגיגה וגם הראייה (בגלל קשר מקביל הקיים ביניהן) אמורות לבוא מן הזבחים, קרי: מן הבהמה הנזבחת בעזרת סכין ולא מן העוף הנמלק.

1. בדבר קיומה של מצוות שמחה ברגלים מחוץ למקדש, עיין משנה תורה הלכות יום טוב פ"י הלכות יז-

כא וכן שו"ת שאגת אריה סימן סה.

אם כן, קשים הדברים לכאורה על דברי הרמב"ם שהבאנו לעיל, שכתב כי עולת ראייה באה גם מן העופות.

כדברים האלה היקשה גם הכסף משנה על אתר:

ומה שכתב בין מן העוף בין מן הבהמה יש לתמוה על זה דהא דתניא בפ"ק דחגיגה (ז, א) - 'לא יראו פני ריקם' (שמות כג, טו) וכו' והיאך כתב רבינו בין מהעוף...

תשובה אחת אפשרית לתמיהה זו ולקושייה על דברי הרמב"ם, היא התשובה שהביא הכסף משנה עצמו בשמו של הר"י קורסקוס:

במקום אינו אלא בעופות היה גורס רבנו או אינו אלא במנחות, או שהיה גורס או אינו אלא בכספים כמו שהיא שנויה במכילתא² ומשמע ליה דעופות בכלל זבחים הם.

תשובות הר"י קורסקוס לתמיהתו של הכסף משנה נשענת אפוא על שתי רגליים:

א. שינוי הגירסה בגמרא לאור גרסת המכילתא³.

ב. הנחה שטעונה בירור מעמיק ביותר: עוף אף על פי שנמלק - יכול להכלל תחת ההגדרה של זבח⁴.

2. עיין מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מס' דכספא משפטים פרשה כ ד"ה "את חג": "לא יראו פני ריקם, בזבחים; אתה אומר בזבחים, או אינו אלא בכספים, הרי אתה דן, נאמרה שמחה באדם ונאמרה שמחה בשמים, מה להלן בזבחים אף כאן בזבחים. דבר אחר לא יראו פני ריקם, בעולות; אתה אומר בעולות, או אינו אלא בשלמים, הרי אתה דן, נאמרה שמחה באדם ונאמרה שמחה בשמים, מה שמחה האמורה באדם, בדבר הראוי לבא בידי אדם, אף שמחה האמורה בשמים, דבר הראוי לבא בידי שמים; אינו דין שיהא שולחן מלא, ושולחן קונך ריקם". אמנם יש להעיר כי בכתבי היד של הבבלי המצויים בידנו למסכת חגיגה, [כתב יד מינכן (95) וכתב יד ותיקן (134) Vat.Ebr] הרי שהגרסה היא כמו בדפוסים שלפנינו. במהדורת המכילתא של הורביץ-רבין ירושלים תש"ל לא צוינו עדיות נוסח נוספות שמאשרות גרסה זו ויתכן אפוא לומר שזו הסיבה שבגללה תירץ המב"ט באופן אחר.
3. וכך גם הסביר בעל ערוך שולחן העתיד בהלכות חגיגה סימן קצו סעיף י.
4. בהחלט יתכן לומר כי נקודה זו של הגדרת זבח היא העומדת ביסוד מחלוקת הגרסאות בין המכילתא לבבלי, והרמב"ם ביכר את גרסת מדרש ההלכה על פני גרסת הברייתא המופיע בבבלי. על יחסו הכללי של הרמב"ם למדרשי הלכה ולתוספתא, עיין במבואות של הגר"ש ליברמן ז"ל להלכות ירושלמי לרמב"ם ולתוספתא כפשוטה ולירושלמי כפשוטו.

תשובה אחרת לדבר נמצאת בדברי המב"ט⁵ ב"קרית ספר". אין דעתו של המב"ט נוחה משינוי הגירסה ולדעתו יש לקיים את הגירסה כפי שהיא מופיעה בספרים שלנו. אלא שהמב"ט, בחריפותו הרבה, עורך השוואה יחסית:

ואפשר דמפרש הרב ז"ל סיפא דהאי מתני' הכי או אינה אלא שלמים - דין הוא נאמר חגיגה להדיט ונאמר ראייה לגבוה, מה חגיגה דהדיט בראוי לו למאכל הדיט דהיינו שלמים דכתיב 'חלב חגי עד בקר' במידי דאית ליה חלב - אף ראייה דגבוה בראוי לו, ד'לא יראו פני ריקם' דכתיב משמע לצרכי אני שואל דהיינו עולות.

(מצווה קנז)

המב"ט מתמקד אפוא על לשון הברייתא "בראוי לו", ועל כרחנו שביטוי זה בא להורות וללמד כי את ההשוואה שעושה הברייתא בין ראייה לחגיגה - "ומה חגיגה האמורה להדיט בראוי לו - אף ראייה האמורה לגבוה בראוי לו" - יש להבין כיחסית בלבד.

וכך מבאר המב"ט:

השתא לא ילפינן מחגיגת הדיט אלא מה זה בראוי לו אף זה בראוי לו, וממילא משמע כל הראוי לגבוה, דהיינו עולה בין מן העוף בין מן הבהמה דברישא הוה ילפינן זבחים לגבוה מזבחים דהדיט ולהכי משמע שלמים. אבל השתא דלא ילפינן אלא ראוי לו מראוי לו אשתאר כל חד בדיניה עולה לגבוה בין בהמה בין עוף ושלמים להדיט בהמה.

(שם)

דומני, כי קריאה חוזרת ונישנת של הברייתא מגלה, כי זו היא אכן כוונת הדברים כפשוטם, ואף על פי כן נהג הרב המב"ט חומר בעצמו וסיים את דבריו לאמור:

ואם לא על דרך זה אף על פי שהוא פרוש דחוק בברייתא איני רואה שום סמך למה שכתב הרב ז"ל.

5. רבי משה בן יוסף טראני נולד בשאלוניקי בשנת ה"א ר"ס (1500) ולמד תורתו בתורכיה. המב"ט עלה לצפת ולמד אצל המהר"י בי רב ואף הוסמך על ידו. ר' משה היה לחבר בית הדין אשר בראשותו עמד ר' יוסף קארן, ורבו חילוקי הדעות ביניהם בענייני הלכה. לאחר פטירת מרן, התמנה המב"ט לרב הקהילה בצפת. בנו, ר' יוסף (המהר"ט), ישב בקושטא ומשם השיב, כאביו, לשאלות הרבות בהלכה שהופנו אליו. מהידועים בספריו הם: ספרו על הרמב"ם "קרית ספר", העוסק במיון הדינים לפי סוג חיובם, מדאורייתא או מדרבנן, וספר תשובותיו, שו"ת מב"ט. הוא נפטר בשנת ה"א ש"מ (1580). (על פי תקליטור השו"ת אוניברסיטת בר אילן).

שלמי חגיגה יוצרים חלות שם חג על היום

עיון מדוקדק בדברים אלו מגלה, כי חידושו העיקרי של המב"ט אינו דווקא בישוב דברי הרמב"ם. מאחורי דבריו (וממילא לפי זה יש לומר כן גם לשיטת הרמב"ם עצמו - שאת דבריו בא המב"ט להסביר) טמון, לעניות דעתי, פתח להבנת היחס בין קרבן חגיגה ועולת ראייה בכלל.

נראה לומר, שישנו מימד שונה של קיום המחלק בין שני סוגי קרבנות אלה. לגבי קרבן חגיגה נוקטת הגמרא במטבע הלשון של: "וכן בדין שלא יהיה שולחן מלא"⁶ (חגיגה ז, א).

מובנם של דברים אלו הוא, כי הקרבת קרבן חגיגה ואכילתו כשלמים - הם גופם, קיום של המושג ההלכתי הקרוי 'חג'. הקיום הוא מצד הגברא. בעצם מעשה הקרבת השלמים ואכילתם ביום טוב מגדיר הגברא את היום כיום חג ואת עצמו כחוגג⁷. זהו מעשה אקטיבי של האדם שבקום עשה יוצר הוא חלות שם מסויימת ואופי מסויים על היום. חלות שם זו נוצרת על ידי הקרבת השלמים ואכילתם. אם נרצה, הרי שיש לפנינו מימד מסויים של שליטת האדם על קדושת הזמן, כפי שביטאה זאת הגמרא בברכות (מט, א): "ישראל דקדשינהו לזמנים".

הראייה לסברא זו, בוקעת ועולה מהמקור שממנו לומדים את מצוות חגיגה. מסתבר, שהתורה טורחת לציין את חובת הקרבת החגיגה בנפרד ביחס לכל אחד משלושת הרגלים. בחינה מדוקדקת של הפסוקים מבהירה, כי הפסוקים אינם מדברים באופן ישיר על הקרבת שלמים, אלא על הגדרת היום כיום חג, דהיינו, יום קרבן, או כפי שהסברנו על חובת הגברא להחיל חלות שם חג על היום.

נבחן זאת בכל אחד משלושת הרגלים:

א. פסח - "וחגתם אתו חג לה' לדרתיכם" (שמות יב, יד). על פסוק זה אומרת המכילתא: "וחגתם אתו חג לה' אין לי אלא יום טוב ראשון שהוא טעון חגיגה, יום טוב האחרון מנין, ת"ל 'שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג לה'" (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא בא פרשה ז ד"ה "וחגתם אתו").

ב. שבועות - "ועשית חג שבועות לה' אלהיך מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יברך ד' אל-הך" (דברים טז, י).

6. הביטוי 'שולחן רבך' ביחס לעולת ראייה, נוצר רק כתוצאה מהאנלוגיה וההשוואה לקרבן חגיגה.
7. זהו גם המקום הנכון להעיר כי 'חג' בלשון הקודש פירושו קרבן. עיין שמות א, ה וכן שמות לד, כה.

ג. בסוכות - "וחגתם אותו חג לה' שבעת ימים" (במדבר כט, יב).

כאמור, כל הפסוקים שהובאו לעיל ומשמשים כמקורות⁸ שמהם לומדים חז"ל את חובת קרבן חגיגה, עוסקים למעשה בפשטם במעשה הגברא. מאוד מעניין להבחין שהרמב"ם בספר המצוות (עשין נב) בחר בפסוק ה"אקטיבי" ביותר וזאת כדי לציין את הנקודה שעליה הצבענו:

והמצוה הנ"ב היא שצונו לעלות למקדש שלש פעמים בשנה. והוא אמרו יתעלה (משפטי' כג יד) 'שלש רגלים תחוג לי בשנה'. וכבר התבאר בכתוב כי זאת החגיגה הוא כל מי שיעלה בקרבן יקריבהו. והנה נכפל הצווי פעמים. ולשונם (ספרי קלח): שלש מצוות נוהגות ברגל ואלו הן חגיגה, ראייה ושמחה. וכן גם כן אמרו בגמר חגיגה (ו, ב): שלש מצות נצטוו ישראל בעלותם לרגל חגיגה, ראייה ושמחה. וחגיגה זו ענינה שיקריב קרבן שלמים. ואין הנשים חייבות בה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת חגיגה (ו, ב).

גם ספר החינוך (מצווה פח) קובע בלשונו כי הקרבן הוא 'מגדיר' בחלות שם החג והגדרה זו נעשית על ידי האדם⁹:

לחוג ברגלים, והוא שנצטוינו לעלות לרגל למקדש שלש פעמים בשנה, והן סמוך לפסח ושבועות וסוכות, כדי שנחוג שם, שנאמר (שמות כג, יד) 'שלש רגלים תחג לי בשנה'. ומענין החגיגה הוא שנעלה שם בקרבן ונקריבהו שלמים לכבוד החג.

תשלומי חגיגה בשאר הימים

דומה, כי תפיסה זו של קרבן החגיגה כקיום חיובי שבעזרתו מגדיר האדם את הזמן ואת היום כ'חג', יש בה כדי להסביר מספר רב של הלכות שנאמרו ביחס לקרבן חגיגה. נדגים זאת רק בעזרת דוגמא אחת:

הנה במשנה בחגיגה (ט, א) מבואר דינו של מי שלא הקריב קרבן חגיגה¹⁰. כמובן, שמי שלא הקריב במשך הרגל אינו יכול להקריב לאחר הרגל. הסיבה לכך היא, כפי שנאמר,

8. בדבר השאלה מה ראתה התורה למנות חיוב זה של שלמי תגיגה לכל רגל ורגל בנפרד, ומדוע אם כן נמנה זאת למצווה אחת ולא לשלוש מצוות, לא נוכל להאריך כאן, ועיין בזה סמ"ג - עשין רכז, ספר החינוך מצווה פח ועיין במיוחד בבאורו של הר"י פרלא לרס"ג עשין מה.

9. כמו כן עיין בדבריו הנפלאים של הרמב"ם במורה נבוכים חלק ג סוף פרק מו, ששם עולה מדבריו שאכן קרבן החגיגה משפיע באופן ישיר על "אוירת החג" ועל תחושת החג השורה על האדם.

הקשר ההדוק בין הקרבן לבין זמנו. נשאלת כמובן השאלה, האם ימי התשלומין שווים במעמדם ליו"ט ראשון של חג, או שמא הם מהווים קיום בדרגה פחותה ונמוכה יותר מהקרבן הקרבן בזמנו. הנפקא מינא בשאלה זו יכולה להיות לגבי השיעור שחייבו חכמים בחגיגה. בעוד שמדאורייתא אין לחגיגה שיעור, הרי שמדרבנן שיעורה הוא לא פחות משתי כסף (עיין רמב"ם פ"א ה"ב) ויש אפוא מקום לבוא ולומר כי דווקא ביום הראשון, שבו עיקר המצווה, אז יש קפידא בזה. אולם, שאר הימים של הרגל, הרי הם בגדר תשלומין בלבד ואין מצווה לחזר אחר שיעור של שתי כסף מדרבנן. החקירה הבסיסית העומדת כאן ברקע השאלה היא: האם הקרבן קרבן חגיגה בשאר ימי הרגל הרי היא כהקרבן ממש ביו"ט ראשון, או שמא, יש כאן גדר של תשלומין ברמה נמוכה יותר¹¹.

למשל, נוכל להשוות זאת לדין הדומה של תשלומין בתפילה. הנה נחלקו ראשונים, במקרה של אדם ששכח להתפלל מוסף, האם יכול להתפלל ערבית פעמיים או לא. בתוד"ה "איבעיא להו" בברכות (כו, א), כתב שאינו יכול לעשות זאת - שהרי עבר זמנו ובטל קרבנו (עיין שם). ואילו המאירי שם, לעומת זאת, כתב:

יש אומרים שאף לדעת האומר שאין תשלומין אלא לאחת, אם שכח מוסף ומנחה - יתפלל ערבית ג' הואיל זמן המוסף והמנחה חיובם כאחד שהרי זמן המוסף כל היום.

ונראה לומר בביאור המחלוקת, שלדעת בעלי התוספות פירוש המושג "תפילת תשלומין" הוא, שהתפילה צריכה למלא את מקומה של התפילה שהוחסרה, ולכן, אם אדם מתפלל תשלומין הרי זה כאילו הוא מתפלל ממש את התפילה שאותה החסיר, ואם כן, במוסף אי אפשר לומר זאת - שהרי לילה לאו זמן קרבן הוא. אמנם המאירי וסיעתו סוברים, שחובת תפילת התשלומין אין פירושה השלמת התפילה החסרה - "תהא זו מה שלא תהא", אלא שמירה על המסגרת של מספר תפילות קבוע ביום. ואם

10. גם כאן דומה כי לשון המשנה מוכיחה את הסברא שהבאנו: "מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג - חוגג את כל הרגל, ויום טוב האחרון של חג. עבר הרגל ולא חג - אינו חייב באחריותו, על זה נאמר 'מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות'."

11. חקירה זו מצינו בסוגיות הרבה בש"ס. בנוגע לנזיקין ולאי קיום מצוות או אי מילוי חובות בכל אלו שנדרשים בהם תשלומים שונים, אפשר לבוא ולומר כי חובת התשלום היא השבת המצב לקדמותו והחזרת עטרה ליושנה. מצד שני אפשר להסביר כי אין ההלכה משלה את עצמה כי מעוות יוכל לתקון וחסרון יוכל להמנות, אלא שיש כאן חובה מסוימת על הגברא מצד עצם העובדה כי נעברה כאן עברה על ידו.

חיסר תפילה מסויימת, צריך להתפלל תפילה כלשהי במקומה ואין כאן כל עניין למלא את התפילה החסרה¹².

והנה בנידון דידן, לגבי חגיגה, מתבטא הרמב"ם בשני פנים. בהלכה ד כותב הרמב"ם:

מי שלא הקריב ביום טוב הראשון עולת ראייתו ושלמי חגיגתו, הרי זה מקריבן בשאר ימות הרגל שנאמר: 'שבעת ימים תחוג לה' אלהיך, מלמד שכולן ראויין לחגיגה וכולן תשלומי ראשון הם.

ואילו בהלכה ה הוא כותב:

ומצוה להקדים ולהקריב בראשון, לא הקריב בראשון בין שוגג בין מזיד יקריב בשני, וכל המאחר הרי זה מגונה ועליו נאמר: 'נוגי ממועד אספת' (צפניה ג, יח).

בעוד שבהלכה ד משמע מדבריו שהמקריב בשאר הימים הרי הוא כמי שהקריב ביום הראשון והקרבה ביום הראשון היא רק ברמה של מצווה מן המובחר, הרי שבהלכה ה הוא מגונה. ואם כן, הקרבה בשאר הימים - האם נחשבת כהקרבה גמורה או שמא כתשלומין בלבד ברמה נמוכה יותר?

נראה שנוכל להסביר זאת על פי דברינו. אכן, מבחינת הגדרת והחלת שם יו"ט ושם 'חג' על הזמן, הרי יש בזה מילוי גמור של החובה. ואכן, בהלכה ד מדבר הרמב"ם על הזמן של שבעת ימי החג כולם כראויים 'לחוג'. אמנם הגברא עצמו לא 'חגג' ביום טוב ראשון ובזה הוא אכן מגונה¹³.

אופייה של עולת ראייה ביחס לשלמי חגיגה

כאמור, הראנו כי העובדה ששלמי חגיגה מהווים את 'שלחנך' כפי שמבארת זאת הגמרא, משמעותה היא, שיש כאן קיום פוזיטיבי של יצירת חלות שם חג. דומה, כי ביחס לעולת ראייה שונים הם פני הדברים. על עולת ראייה נאמר "ולא יראה פני ה' ריקם" (דברים טז, טז) - משמעות הדבר היא, שהצורך בקרבן הוא אך ורק כדי למלא את החסרון של "ריקם". ככזה, הקרבן הוא צורך גבוה אך לא יותר מכך. אין הוא בא ליצור איזו שהיא חלות או קיום חיובי כלשהו. ניתן להשוות זאת, למשל, לדין של ביאה

12. מבנה כזה של חקירה, האם מדובר ב "תשלומין" או ב "השבה", אפשר לומר גם לגבי חובת תשלומי נזקי חבלות, נזקי קרקע ונזקי מטלטלין.

13. וד"ק היטב בפרוש הפסוק שם בצפניה ג, יח).

ריקנית בקטורת¹⁴. בשונה משלמי חגיגה, אין מדובר כאן בהלכה המתייחסת באופן ישיר לרגל ולגדריו, אלא בהלכה שתלויה בגדרי הנוכחות בעזרה, וגם זאת, בניסוח מאד מסויים - דהיינו מילוי חסרון בלבד ומניעת המכשלה של "ריקם" ולא יותר מכך.

קביעה זו בדבר האופי של עולת ראייה כ"השלמת חסרון" בלבד, מוצאת את ביטויה בכמה וכמה אופנים. אבן בוחן אחת לכך תהיה השאלה, האם בכל פעם ופעם שאדם נכנס לעזרה הוא חייב לעשות זאת עם קרבן עולה או לא. הרמב"ם (פ"ב הל"ו) מכריע שאין בכך צורך:

מי שבא לעזרה בתוך ימי החג אינו חייב להביא עולה בידו בכל עת שיכנס, שזה שנאמר 'לא יראו פני ריקם' (שמות כג, טו) אינו אלא בעיקר הרגל בלבד שהוא יום ראשון או תשלומי ראשון, ואם הביא בכל עת שיביא מקבלין ממנו ומקריבין אותה לשם עולת ראייה, שהראייה אין לה שיעור.

לו היינו באים ואומרים כי בכל פעם ופעם שאדם נכנס לעזרה עליו להביא קרבן, הרי שמשמעות הדבר הייתה, כי עולת ראייה מהווה חלות שם בהגדרת ביאה למקדש, וביאה למקדש והיתראות בעזרה איננה מוגדרת ככזו אם אינה מלווה בהבאת עולה, והרי זה כאילו לא הראה פניו בעזרה. אולם משעה שקיימא לן שאין כך הם פני הדברים, אלא כפי שמתאר זאת הרמב"ם לעיל, הרי שיש מקום לומר כי אכן חפצא של ביאה יש כאן וגדר של ראיית פנים שייך כאן, אלא שישנו דין וישנה הלכה נוספת שראיית פנים זו אסור לה שתהא ריקם.

אלא שלכאורה, קביעה זו מוקשה מדברי הרמב"ם עצמו בפ"א ה"א:

ומי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה מצות עשה אלא עובר על לא תעשה שנאמר: 'לא יראו פני ריקם', ואינו לוקה על לאו זה שהרי לא עשה מעשה.

מדברי הרמב"ם האלה אכן משמע כפי הצד הראשון שהעלנו, דהיינו שהקרבן אכן מהווה תנאי לקיום המצווה ובלא קרבן הרי זה כאילו שלא קיים את העשה.

14. עיין בבלי יומא נג. אמנם להלן יתבאר כי אפשר שיש חילוק מהותי בין ביאה ריקנית ללא קטורת לבין ביאה לעזרה ללא עולה.

אמנם בטורי אבן, סירב ר' אריה ליב ממיץ לקבל דברים אלו כפשוטם. לאחר שהביא את דברי הרמב"ם הנ"ל כתב בטורי אבן (דף ז, ב ד"ה "ואין נראין"):

ו"מ שאם אין לו קרבן לא אמרינן דאתי עשה דיראה ודחי ל"ת ד'לא יראו פני ריקם' כדקי"ל בכל מקום דאתי עשה ודוחה ל"ת דשאני הכא דהל"ת מעכבת לעשה דאם ראה פנים בלא קרבן אף העשה לא קיים... מ"מ הא ודאי קשה דמנ"ל הא וכמ"ש בריש פירקין. ועוד שבפרשת משפטים וכי תשא נאמר מצות ראית פנים לחוד בלתי ד'לא יראו פני ריקם' ולא זו לא נאמר בסמוך למצות ראית פנים אלא בפרשת ראה¹⁵ לחוד, ש"מ דאין קרבן מעכב למצות ראית פנים.

נראה ברור מדברי הט"א, כי ברקע קושייתו על הרמב"ם אכן עומדת הסברה שהצענו לגבי עולת ראייה שאכן אין כאן לא יותר מאשר מילוי החסר של "ריקם" ואין מדובר כאן במגדיר המצווה¹⁶. שהרי אם כן, הרמב"ם עצמו לא היה מונה זאת כשתי מצוות נפרדות.

גם לשון הרמב"ם מוכיחה ממקום אחר, שהרי בדין תשלומין צירף הרמב"ם את הדין של תשלומין לעולת ראייה ואת דין תשלומין לשלמי חגיגה לכדי הלכה אחת וכתב (פ"א ה"ד):

מי שלא הקריב ביום טוב הראשון עולת ראייתו ושלמי חגיגתו הרי זה מקריבן בשאר ימות הרגל שנאמר: 'שבעת ימים תחוג לה' אלהיך' (דברים טז, טו) מלמד שכולן ראויין לחגיגה וכולן תשלומי ראשון הם.

אם אכן נאמר שיש כאן תנאי בקיום המצווה, הרי שלא די בכך שהוא מקריב לתשלומין לעת ראייה, אלא שהוא צריך גם לשוב ולהראות בעזרה?! ואת זאת הרמב"ם כלל לא כתב, שהרי קשה ולא סביר לומר שזה המקריב כעת את עולת הראייה מקיים בכך למפרע ראיית פנים שהתראה קודם לכן בעזרה בלא קרבן. אמנם, אם מדובר כאן על

15. ספר החינוך בחר למנות מצווה זו בפרשת ראה, ומכך משמע שסובר כפשט דברי הרמב"ם בהלכה א שאכן יש כאן תנאי שמגדיר את קיום המצווה.

16. בתור דוגמה למעשה מסויים המהווה קיום ומגדיר של המצווה הרחבה יותר שבלעדיו הרי זה נחשב שכאילו לא קיים את המצווה, עיין ברמב"ם (ריש הלכות תשובה) מה שכתב: "כשיעשה תשובה וישוב החוטא מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא", ומרן הגר"ד סולובניצ'יק ז"ל הסביר בזה שהיודי הוא קיום של תשובה ומגדיר של המצווה. עיין מש"כ בזה בריש ספרו על התשובה. ועיין גם בספרו של הגר"ח הלוי על הר"מ בהלכות תפילה פרק ד הלכה א מש"כ בדין כוונה בתפילה כמגדיר וקיום בסיסי של המצווה.

מילוי חסרון בלבד, הרי שמובנת יפה לשון הרמב"ם. מה עוד שמלשון הרמב"ם משמע, שלא הקריב בלבד ואין כוונתו שלא התראה בעזרה.

אכן, כדי ליישב את דברי הרמב"ם הנ"ל, כתב הטו"א שדבריו בהלכה א מיוסדים על העקרון של מצווה הבאה בעברה, וכ"כ בעל מנחת חינוך על אתר.

סיכום

במאמר זה ניסיתי לבחון קמעה קמעה מעולמה של החגיגה ומעולמו של המקדש ברגלים עת היו באים ישראל לפני השי"ת. ניסיתי להתחקות בעיקר אחר דברי הרמב"ם שהוא מורה דרכו של כל הבא אל הקודש פנימה לעסוק בהלכות המקדש והעובדים בו.

בפתיחה לדברינו הזכרנו, כי הרגל במקדש מנקז לתוכו את שלוש הקדושות היסודיות בעולמנו: קדושת הזמן, קדושת המקום וקדושת האדם. אולם איחוד זה לא יהיה שלם, לולא הבסיס והיסוד שעליו קדושות אלו צריכות להיות מושתתות ואשר אותו ביטא הרמב"ם עצמו בסוף פרק ב:

כשיזבח אדם שלמי חגיגה ושלמי שמחה לא יהיה אוכל הוא ובניו ואשתו בלבד וידמה שיעשה מצוה גמורה, אלא חייב לשמח העניים והאמללים שנאמר: 'הלוי והגר והיתום והאלמנה' (דברים טז, יד), מאכיל הכל ומשקן כפי עשרו, ומי שאכל זבחי ולא שמח אלו עמו עליו נאמר: 'זבחייהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם' (הושע ט, ד), ומצוה בלוי יותר מן הכל לפי שאין לו לא חלק ולא נחלה ואין לו מתנות בבשר לפיכך צריך לזמן לויים על שלחנו ולשמחם או יתן להם מתנות בשר עם מעשר שלהם כדי שימצאו בו צרכיהם, וכל העוזב את הלוי מלשמחו ושוהה ממנו מעשרותיו ברגלים עובר בלא תעשה שנאמר: 'השמר לך פן תעזוב את הלוי' (דברים יב, יט).

מקדש בזמן הזה

**זאת מנוחתי עדי עד פה
אשב כי אותיה.**

(תהלים קלב, ז)

לא אמרונן קידשה לעתיד לבוא
אלא בירושלים, שאף שחרוב
עתה, מכל מקום לעתיד תשוב
לקדושתה.

(אבני נזר יו"ד סי' תלה)

